

УДК 271.4(437.6) П. Гойдич+271.4(477.87) «20»

ПРЯШІВСЬКИЙ ЄПИСКОП ПАВЛО ГОЙДИЧ ТА МУКАЧІВСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЄПАРХІЯ

Фенич В. І. (Ужгород)

У статті автор простежує взаємини між пряшівським греко-католицьким єпископом Павлом Гойдичем та Мукачівською греко-католицькою єпархією, де він пройшов духовне формування монаха-василіана. У дослідженні також робиться акцент на тому, що саме через П. Гойдича на Захід потрапила інформація про вбивство мукачівського єпископа Теодора Ромжі.

Ключові слова: Пряшівська єпархія, Мукачівська єпархія, греко-католики, ченці-василіани, єпископ.

З Мукачівською греко-католицькою єпархією майбутнього єпископа-мученика Павла Гойдича (1888–1927–1960) пов'язує майже половина його земного життя. Умовно цей зв'язок можна розділити на два періоди: до та після його висвячення на єпископа.

Перший реформований василіанин на Підкарпатті

Висвячений на священника 27 серпня 1911р. у Пряшеві о. Петро Гойдич до 1922 р. працював у єпископській канцелярії греко-католицького єпископа Стефана Новака (1914–1920) та очолював єпархіальний архів. Після відставки єп. Новака за проугорську орієнтацію, уже немолодий о. Петро (тоді мав 34 роки), під впливом монаха-василіанина Петра Котовича вирішує віддати себе служінню Господу і 20 (22) липня 1922 р. вступає до монастиря отців-василіан в Мукачеві [1].

Тогочасний мукачівський греко-католицький єпископ Антоній Папп (1912–1924) дозволив галицьким монахам-василіанам реформувати Мукачівський монастир. Восени 1920 р. тут з'явилися оо. Єронім Малицький, Гліб Кінах та Полікарп Булик [2]. Якщо у перший рік навчання в школі для монахів (новіціаті), яка відкрилася 28 лютого 1921 р., приступили «до науки» 17 новиків з різних регіонів Центральної Європи (Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії) та Бразилії (пізніше були вихідці також з Югославії), то згідно з перевіркою василіанських монастирів, яку за дорученням папи Пія XI 10 грудня 1924 р. здійснив професор богослов'я Йосиф Фолтиновський, у новіціаті при Мукачівському монастирі навчався 21 новик [3]. 27 січня 1923 р. в цьому реформованому середовищі о. Петро прийняв чернечий постриг, обравши собі монаше ім'я Павло [4]. На той час у монастирі налічувалося 26 новиків (учнів) [5].

Очевидно безпідставним слід вважати твердження львівського історика Петра Шкраб'юка про те, що преосвящений Павло Гойдич був вихованцем відомого у спільноті ЧСВВ Крехівського новіціату [6]. Цей факт не наводять у своїх біографіях єпископа-мученика ані о. Атанасій Пекар, ЧСВВ, ані о. Петер Штурак. Не зустрічаємо такого епізоду в житті героя нашого скромного дослідження і в єдиній дисертації, присвяченій заснуванню і діяльності мона-

стирів ЧСВВ на Закарпатті до 1950 р. авторства Віктора Кічери.

10 березня 1924 р. з новіціату монастиря на Чернечій горі вийшов перший реформований василіанин на Підкарпатській Русі о. Павло Гойдич [7]. У 1924 р. він перебуває в реформованому монастирі ЧСВВ в Ужгороді (засн. 1912) і одночасно бере участь у реформуванні Свято-Миколаївського монастиря у Малому Березному, де проживав на той час єдиний неререформований тамтешній монах – ігумен Константин Голіш [8]. Того ж року настоятелем цього славного монастиря було призначено о. Павла Гойдича, постійним місцем перебування якого був, як згадує о. Маріан Поташ, Ужгородський монастир св. Василія, а до Малого Березного він постійно доїжджав [9].

У 1924 р. з ініціативи о. Павла Гойдича було засновано «Товариство Пресвятого Серця Христового». Згідно з його статутом всі члени щоп'ятниці мали молитися за гріхи усіх людей, проводити суплікацію (благання Святих Тайн) і відпуст на свято Пресвятого Серця Христового [10]. Так, Свято-Василівський монастир в Ужгороді започаткував рух Апостольства молитви. Через десять років тільки в Мукачівській єпархії цей рух охопив понад 10 тис. вірників, відданих почитателів Христа-Чоловіколюбця. Устав Апостольства молитви 1925 р. затвердив єпископ Петро Гебей, а ігумена Мукачівського монастиря Полікарпа Булика, ЧСВВ владики призначив його єпархіальним управителем [11].

В Ужгороді та в Малому Березному о. Павло Гойдич духовно опікався 96 гімназійними студентами [12]. У 1926 р. Ужгородський реформований монастир налічував 6 отців-монахів: протоігумен Йоаким Хома, настоятель і керівник інтернату Петро Котович (з Галичини), економ Павло Гойдич (архівні документи якого фіксують як досить лояльного до монахів-реформаторів), префект інтернату Роман Бойчик (з Галичини) і угорський богослов Йосафат Шандор. Друкар-

нею при монастирі відали цивільні польські громадяни Володимир Розорцов і Михайло Полощук [13].

«Ревними сотрудниками» місійно-освітньої праці у 1920–1930-х рр. в Мукачівській греко-католицькій єпархії були отці-василіани. При помочі оо. Стефана Решетила та Полікарпа Булика, о. Павло Гойдич започаткував на Підкарпатті місійний рух [14]. Активну роботу, спрямовану проти «православ'я, сектанства й комунізму» переважно на Мараморощині, місіонери проводили через засноване з благословення владики Петра Гебея (1924–1931) Стефаном Решетиллом 30 квітня 1925 р. «Місійне Товариство священників Св. Йосафата» [15], до якого ввійшли 15 охочих священників на чолі з тогочасним духовником єпархіальної семінарії в Ужгороді, майбутнім таємно висвяченим єпископом о. Олекса-

ндром Хірою. С. Решетило і П. Гойдич увійшли до головної управи Товариства [16].

Лише за владництва Петра Гебея (до 1931 р.) реформовані отці-василіани провели на Підкарпатті 110 народних місій, 132 замкнених реклекцій та висповідали понад 120 тис. вірників [17]. Василіане поширили між народом «Апостольство молитви», заснували «Марійські дружини» та ширили набоженство до Христа-Чоловіколюбця через місячний часопис «Благовістник». Заснована ЧСВВ друкарня в Ужгороді за період з 1925 до 1935 р. випустила в світ 181 250 примірників цього місячника, 150 920 примірників різних інших релігійних газет, 76 767 релігійних книжок, 78 100 молитовників, 26 800 церковних календарів, 20 000 наукових творів та 173 250 примірників релігійних брошур [18].

Отець сиріт, опора бідних і утішитель терплячих

Провидінням Господнім сталося так, що 14 вересня 1926 р. наслідник Престолу Св. Петра, на пропозицію дочасного адміністратора Пряшівської єпархії єпископа Крижевацької греко-католицької єпархії Діонісія Нярядія (1922–1926), викладеного у його Пастирському листі від 10 вересня 1926 р. до Апостольського нунція в Празі [19], призначає о. Павла Гойдича Апостольським адміністратором Пряшівської греко-католицької єпархії [20]. 28 листопада 1926 р. в галицькому монастирі в Крехові о. Павло складає вічні обітниці і офіційно вступає до ЧСВВ [21]. Це одинокий епізод в житті о. Гойдича, що пов'язує його з Креховим.

12 лютого 1927 р. у офіційному виданні «Душпастир» з'явилося перше спільне Пастирське послання єпископів Петра Гебея, Діонісія Нярядія та Апостольського адміністратора Пряшівської єпархії Павла Гойдича про відзначення свята Христа Царя обов'язковим в останню неділю місяця жовтня [22]. В Мукачівській і Пряшівській єпархіях після 1918 р. залишилося 26 декретальних свят, не враховуючи свята Світлого Воскресіння і Зіслання Святого Духа, які завжди припадають на неділю [23].

Інсталяція нового владики відбулася 20 лютого 1927 р., а вже 7 березня він був висвячений на титулярного єпископа Гарпазького. Висвячення о. Павла Гойдича в єпископи відбулося у базиліці св. Климента в Римі 25 березня 1927 р. над гробом св. Кирила з рук єпископа Крижевацького Діонісія Нярядія [24]. На його висвяченні були присутні диякон Т. Фіріс, ректор Руссікуму о. Яворка, ТІ, єпископ Перемиський Йосафат Коциловський, ЧСВВ, глава Конгрегації Східних Церков кардинал Леонардо Сінчеро, єпископ Крижевацький Діонісій Нярядій, єпископ Філадельфійський Константин Богачевський, о. Сакач ТІ із Східного інституту в Римі та один диякон мілхтського обряду [25]. 29 березня 1927 р. папа

Пій XI надав єпископу Діонісію Нярядію та нововисвяченому Павлу Гойдичу приватну аудієнцію [26].

Своє пояснення про згоду стати єпископом Павло Гойдич сформулював, за словами єпископа-помічника Василя Гопка (призначеного 1947 р.) [27], наступним чином: *«Я взяв на себе цей обов'язок тільки тому, бо нема нікого, хто б цим займався. Інші народності мають своїх міністрів, свої політичні партії, своїх представників, тільки одна частина моїх вірних не має нікого, хто боронив би їхні національні права. Коли мої вірні з довір'ям звертаються до мене, то я не можу відкинути їхньої просьби, хоч унаслідок того я мушу перенести багато неприємностей і навіть потерпіти значну шкоду»* [28]. Тими вірниками були русини, які у 20–30-х рр. ХХ ст. відчували на собі увесь тягар політики словакізації церковного й національного життя на Пряшівщині [29].

Своє архієрейське служіння Павло Гойдич розпочав з проведення єпархіального синоду, який відбувся в Пряшівському кафедральному соборі 7-8 червня 1927 р. за участю мукачівського єпископа Петра Гебея. Окрім всього синод прийняв рішення про збереження руської мови і руських парафіяльних шкіл на Пряшівщині [30]. У січні 1930 р. єпископ Павло Гойдич здійснює візит до Мукачівського монастиря, де зустрічається з майстром новіціату о. Глібом Кінахом, ЧСВВ. Цей візит детально описує о. Іван Бігун [31].

У березні 1929 р. На сторінках офіційного урядового органу Мукачівської і Пряшівської єпархій «Душпастир» з'явилося обширне Архієрейське послання двох єпископів Петра Гебея і Павла Гойдича до своїх вірників [32]. Правда, починаючи з 1934 р., єпископ Павло Гойдич більше не друкував свої архієрейські послання в спільному з Мукачівською єпархією «Душпасти-

рі», відповідальним редактором якого був ерудований канонік Олександр Ільницький, а друкував їх окремими брошурами руською мовою під назвою «Разпоряженія Епархіального Правительства въ Пряшевѣ», а під час словацької державності – словацькою мовою «Uradné Zvesti» [33].

Причиною розходження владики Павла Гойдича з ужгородськими очільниками Мукачівської греко-католицької єпархії можна припустити, що могла бути русинська національна орієнтація єпископа Олександра Стойки та каноніка Олександра Ільницького час од часу взорована на Будапешт. Хоча єпископ Стойка лише наступного 1935 р. на сторінках заснованої ним газети «Недѣля» виклав своє бачення розв'язання «національного питання» на Підкарпатській Русі [34].

Словацька влада Йозефа Тісо (1939–1944) погрозувала Павлу Гойдичу концтабором, таврувала його «ворогом словацької держави», «негідним єпископського достоїнства» тощо [35]. 22 листопада 1939 р. владику вислав до Риму листа з проханням про демісію з адміністрування Пряшівської єпархії. Оскільки копію листа він також надіслав монсенйорові Йозефові Тісо, то 26 січня 1940 р. Братислава поквалілася прийняти зречення з єпархіального уряду Гойдича, тоді як Римський Престол не прийняв його демісії, а навпаки, декретом від 19 липня 1940 р. призначив «ординарієм Пряшівської єпархії». На інсталяції єпископа Павла Гойдича, яка відбулася в Пряшеві 8 серпня 1940 р., не було жодного католицького єпископа, в т.ч. й Мукачівського Олександра Стойки. Влада, звісно, теж проігнорувала його інтронізацію [36].

У ході переписки з приводу призначення єпископа Павла Гойдича між різними інституціями і особами вартій окремої уваги такий епізод, пов'язаний з небажанням словацького уряду саме його бачити на владичому престолі. Як інформував Св. Столицю берлінський нунція Ватикану Цезаре Вінсент Орсеніо від 8 березня 1940 р., що з його розмови з міністром Чернаком, представником Словаччини в Берліні, випливає, що більшість греко-католиків у Словаччині є словаками, а Гойдич є українцем. Його кандидатура може бути прийнятною лише за обставин, якщо він погодиться мати двох генеральних вікаріїв – одного для словаків, а другого – для українців [37].

Після того, як 15–21 березня 1939 р. Угорщина окупувала територію Карпатської України – автономну частину Федеративної Республіки

Чехів, Словаків і підкарпатських Русинів, усіх, хто співпрацював з українським урядом о. Августина Волошина влада почала або арештовувати, або виселяти у ті країни, звідки вони походили. Серед таких були практичні всі польські і словацькі монахи-василіяни. У квітні 1939 р. угорці депортували до Словаччини о. Севастіана Сабола, ЧСВВ, разом з 8-ма монахами з Ужгородського монастиря. 23 травня 1939 р. до Словаччини вивезено о. Гліба Кінаха та брата Веніаміна Навроцького. Наприкінці 1939 р. до них приєднався і протоігумен Свято-Миколаївської провінції ЧСВВ о. Полікарп Булик. Опинившись під опікою пряшівського єпископа Павла Гойдича, 4 червня 1939 р. співбрати по чину отримали від владики будинок в Меджилаборцях [38].

13 квітня 1939 р., після того як Угорщина «повернула» собі внаслідок окупації Карпатської України чехословацьку територію Підкарпатської Русі, єпископ Павло Гойдич був призначений Апостольським нунцієм у Будапешті Анжело Ротта (1930–1945) Апостольським адміністратором тих майже 50-ти парафій земплінської частини Мукачівської єпархії, які опинилися поза державним угорським кордоном у незалежній Словаччині. У свою чергу єпископ Павло Гойдич призначив Земплінського архідіякона Антонія Тинка (1889–1962) генеральним вікарієм для тих парафій [39].

Як уже зазначалося, із захопленням Карпатської України Угорщиною всі монахи народжені в Словаччині були вивезені до Меджилабірців. Під час війни та після неї до Чехословаччини виїхали 17 сестер-служебниць і 2 василіянки. За допомогою владики Павла Гойдича василіяни дуже швидко організувалися довкола зруйнованих монастирів у Красному Броді та в Буковій гірці. Єпископ також передав їм вакантну парафію в Меджилаборцях – центрі москвофільства й православ'я. У 1942 р. отці-василіяни відновили щорічний відпуст на Буковій гірці. У 1945 р. єпископ передав василіанам адміністрування парафії в Празі, яку очолив о. Павло Гучко, ЧСВВ. У 1947 р. вони відкрили монастир у Пряшеві, який став першим осідком протоігумена нової провінції ЧСВВ Св. Кирила й Методія, заснованої 4 березня 1948 р. на теренах цілої Чехословаччини. Першим її протоігуменом став уродженець Пряшева о. Севастіян Сабол, ЧСВВ. Крім нього, тут опинився і ієромонах Полікарп Булик, ЧСВВ. Однак, у 1950 р. усі досягнення монахів-василіан були зірвані [40].

В оковах тоталітарного режиму

Після закінчення Другої світової війни, із за зміни кордонів, число парафій Апостольської адміністрації Мукачівської єпархії, підпорядкованої Архієрейській юрисдикції Пряшівського єпископа зросло до 80-ти з 44 філіальними церк-

вами, а чисельність вірників досягла 80 558 душ [41].

Оскільки більшість з цих парафій і філій були або словацькими або пословаченими вони почали одразу домагатися запровадження до це-

рковно-релігійного життя нового Григоріанського календаря. Влітку 1946 р. на скликаному вікарієм А. Тинком у Михайловцях у монастирі отців-редемптористів соборчику більшість із бл. 45 усіх священників висловилися за зміну календаря. Отці-редемптористи та отці-василіяни зайняли нейтральну позицію. Єпископ Гойдич теж погодився на зміну календаря, але лише в тих парафіях, де щонайменше 2/3 вірних голосуватимуть за зміну календаря. В решті-решт від 1 січня 1947 р., за винятком 3 парафіяльних і 17 філіяльних церков, в Апостольській адміністрації був уведений Григоріанський календар [42].

Остаточним аргументом, який переконав єпископа Павла Гойдича підтримати перехід на новий календар, був лист греко-католицької академічної молоді із Праги (бл. 40 хлопців і дівчат переважно дітей греко-католицьких священників), які погрожували перейти у православ'я у разі, якщо владики не запровадять нового календаря [43].

На жаль після відновлення ГКЦ в комуністичній Чехословаччині (1968 р.) новий Апостольський адміністратор Пряшівської греко-католицької єпархії монсенйор Ян (Іван) Гірка (єпископ з 1989 р., висвячений 17 лютого 1990 р.) всі парафії Апостольської адміністрації ліквідованої комуністичним режимом в лютому 1949 р. Мукачівської єпархії греко-католицької єпархії включив до Пряшівської єпархії [44].

Тим часом офіційні стосунки між єпископами Пряшівським і Мукачівським поступово зводилися до мінімуму. Складно казати чому, але єпископ Павло Гойдич не був присутнім на хіротонії 33-річного єпископа Мукачівського Теодора Ромжі, яка відбулася в Ужгородському Хресто-Воздвиженському соборі 24 вересня 1944 р., тоді як, наприклад, участь у ній взяв римокатолицький єпископ з Кошиць Іштван Модорас [45]. Можливо певним робочим аргументом може служити пояснення, мовляв Кошице ближче за Пряшево від Ужгорода, а наближення радянського фронту змушувало ініціаторів швидкої і напівтаємної хіротонії висвячення в єпископи Теодора Ромжі здійснити її без зайвого галасу.

Стосунки з Мукачівською греко-католицькою єпархією після 1944 р. остаточно ускладнилися. З кінця 1944 і упродовж 1945 р., з відома чи без свого єпископа, до Чехословаччини виїхало 15 священників Мукачівської греко-католицької єпархії. Весною 1946 р. деякі отці-василіяни також залишили Ужгород і переїхали до Чехословаччини. Першими чотирма священниками, які нелегально емігрували до ЧСР були: парохі с. Клячанова Павло Бобалик, с. Лінці Євген Довганич, с. Анталовці Іван Желтвай і професор Мукачівської учительської семінарії о. Іван Тихий [46].

Серед словацьких монахів-василіян у травні 1946 р. до василіанського монастиря в Тре-

бішові з'явився і колишній монах Йосафат Торбич, якого як молодого новика вигнали з монастиря в Ужгороді за негідну з монашим уставом поведінку. До того экс-монах уже відвідав парохію св. Климента в Празі і отців-василіян у Пряшеві. Через рік з'ясувалося, що Й. Торбич є агентом НКВС [47].

З огляду на майбутню державну ліквідацію Греко-Католицької Церкви на Закарпатті, Румунії та на Пряшівщині, варто звернути увагу на те, що її ініціатором у червні 1946 р. виступив президент Чехословаччини Едвард Бенеш. 17 червня в Празі він зустрівся з головою Ради в справах Руської Православної Церкви при Раді Міністрів СРСР, полковником НКВС Георгієм Карповим. Збереглися дві незалежні бесіди про конфесійну ситуацію в регіоні між Бенешем і Карповим. Офіційну, Карпову версію, було представлено особисто Сталіну, Молотову, Берію і Косигіну. Іншу стенограму уклав секретар Карпова Миколи Блінов. За версією Карпова Бенеш «висловив намір здійснити заходи з переводу уніатів Словаччини у православ'я» [48].

Блінов передає це місце розмови більш детально: «Радянський уряд правильно і краще всіх вирішив церковне питання, а церковне питання є майже національне, і Ви, пане Карпов, вміло виконете велику державну справу... Я думаю, що це [перехід греко-католиків у православ'я – В.Ф.] дуже швидко буде в нас, що першими приєднаються до Православної Церкви уніати. Там є добрі люди, хоч католики в Словаччині дуже злі (активні). Починати треба би в вашій Закарпатській Україні, потім в Румунії, а потім уже в нас. Ви дуже добре зробили, що у Львові уніатів перевели у православ'я», – завершив свої міркування Бенеш [49].

Якщо Бенеш сприймав можливу ліквідацію ГКЦ майже виключно як внутрішньополітичну акцію спрямовану на ослаблення словацького сепаратизму, то Карпов пов'язував можливі заходи проти ГКЦ з перспективою посилення в регіоні позицій РПЦ, а через неї підняття авторитету СРСР у зовнішньому світі [50]. Так чи так, але ініціатива Бенеша від червня 1946 р. поступової ліквідації ГКЦ спочатку в тих країнах, де існували потужні Православні Церкви (в Закарпатті, потім в Румунії), і насамкінець у Чехословаччині, справдилася на всі сто!

Після того, як із Москви «з пустими руками» повернувся директор єпископської канцелярії Теодора Ромжі о. Олександр Пунько (1911–1962), влітку 1947 р. він змушений був також нелегально покинути Мукачівську єпархію і через Чехословаччину емігрувати до США. Отець-канцлер відомий на Заході тим, що написав машинописом французькою мовою «Доповідну записку Східній конгрегації про становище Мукачівської руської єпархії в Радянській Україні»

(Рим, 13 червня 1949 р.), а також спогади про Т. Ромжу (Рим, 1949 р.) [51].

Під кінець червня, або на початку липня 1947 р. з переданого у березні Православній Церкві Мукачівського монастиря повернулися чотири пряшівські монахи, яких ще весною 1945 р. о. Севастіян Сабол, ЧСВВ відвіз до Мукачєва, щоб скінчили там свій новіціят. Тоді о. Сабол бачився із єпископом Ромжею, з яким колись разом навчалися в Римі. Це були: о. д-р Ернст Гомічко, світський священник, професор богослов'я Духовної семінарії в Пряшеві Йосафат Бреза з Требішова та двоє домашніх братів – Коцак і Лозяк з околиць Меджилаборців [52].

В перших числах листопада в пресі на Пряшівщині з'явилася коротка вістка про те, що 1 листопада 1947 р. в Ужгороді помер мукачівський греко-католицький єпископ Теодор Ромжа. 15 листопада а сторінках Пряшівського єпархіального журналу «Благовістник», єпископ Пало Гойдич. ЧСВВ повідомив своїх священників і вірних про наглу смерть Владика Теодора Ромжі, якого він порівняв з ясним метеором, кий виблиснув на небосхилі Мукачівської єпархії, щоб скоренько згаснути [53]. В листі до Апостольської нунціатури в Празі єпископ Павло Гойдич писав: «Про смерть покійного Владика кружляють різні версії. За свідцтвом переселенців із Закарпаття, його смерть була подібна до смерті св. священномученика Йосафата, архієпископа Полоцького» [54].

Детальні звістка про те, що трапилося 26 жовтня між Мукачєвом і Ужгородом, а потім в Мукачєві в ніч з 31 жовтня на 1 листопада, надійшла до Пряшева лише в грудні 1947 р. [55] Свідок смерті Т. Ромжі передав від руки писаний друкованими літерами на двох паперових картках лист залізничникові, що курсував між Мукачєвом і Кишицями, а той особисто передав його єпископу Павлу Гойдичу в Пряшеві. НКВС небезпідставно підозрювали сестер-василіянок. Цим свідком була с. Теофіла Майнаїло, яку врешті-решт і засудили до 10 років каторги [56].

На початку 1948 р. до Пряшева дісталися нові втікачі з Мукачєва – три вчительки і один

вчитель. Після цього владика Гойдич наказав о. Севастіяну Саболу зробити кілька копій з того листа сестри Теофіли Манайло переданого йому через залізничника. 29 листопада 1947 р. через Апостольську нунціатуру в Празі одну з цих копій він вислав до Риму. У січні 1949 р., коли о. Севастіян Сабол дістався до Святої Столиці, на прохання радника Священної Конгрегації Східних Церков о. Йосифа Заячківського, ЧСВВ він підтвердив достовірність копії листа [57]. Його текст повністю було надруковано в 10 числі журналу L'Ecclesia на сторінці 539. Україномовний варіант тексту листа подає о. Атанасій Пекар, ЧСВВ [58].

Деякі уточнення з цього приводу робить сучасна львівська дослідниця Світлана Гуркіна. Спогади Севастіяна Саболу, ЧСВВ (1978) та причинок до мартиролога УКЦ під советами Атанасія Пекаря, ЧСВВ (1982) служать серйозним, але все ж суб'єктивним джерелом. Натомість із супровідного листа від папського нунція у Празі архієпископа Саверія Ріттера до кардинала Еудженіо Тіссерана від 7 лютого 1948 р. довідуємося в деталях про спосіб передання листа від сестри-василіянки Теофіли Манайло до єпископа Павла Гойдича та всіх осіб, які були в цій кореспонденції задіяні. Отож спочатку український, а потім словацький залізничники передали листа протоігумену ЧСВВ в Словаччині о. Савастіяну Салолу, який передав його за призначенням єпископу Гойдичу, а той – нунцію Ріттеру. Точні копії листа були надіслані папським нунцієм кардиналу Тіссерану з проханням також передати їх в Генеральну курію ЧСВВ протоархимандриту о. Григорію Миськіву та в монастирі Америки [59].

На цьому, власне, трагічному фіналі зв'язки Пряшівського єпископа-мученика Павла Гойдича з Мукачівською греко-католицькою єпархією і обірвалися, як і обривалося ось-ось життя цілої греко-католицької спільноти в Центрально-Східній Європі, останнім прихистком якої до 1950 р. залишалася Пряшівщина.

1. Pekar Athanasius B., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M. «Confessor of our times». – Pittsburgh: Byzantine Seminary Press, 1980. – P. 7–8; Sturák Peter, THLIC. Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989. – Prešov: Náboženské vydavateľstvo Petra, 1999. – S. 35–36; о. Поташ Маріан, Др., ЧСВВ. Життя, віддане Богові. Життєпис преосвященного Пала Гойдича. – Книга перша. – Львів, 1994. – С. 47.
2. Дет. про реформування ЧСВВ на Підкарпатській Русі у 1920-х рр. див: Кічера В.В. Розвиток чи занепад еклезіального етосу ЧСВВ на Підкарпатській Русі? // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Історія / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; [Редкол.: М.М. Вегеш (голова) та ін.]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Випуск 26. – С. 27–31.
3. Кічера В.В. Освітньо-релігійна діяльність реформованих василіанських монахів на Закарпатті у 20–30-х рр. XX ст. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: ІСТОPIЯ. – Випуск 22. – С. 130.
4. Pekar Athanasius B., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 8.

5. Шематизм греко-катол. руського духовенства епархій: Мукачевское, Пряшевское и Америцкое з додатком адресара епархій: Крижевацкое, Мадярское и Румунское. – Ужгород, 1924. – С. 25.
6. Шкраб'юк П. В. Монаший Чин Отців Василян у національному житті України. – Львів: «Місіонер», 2005. – С. 362.
7. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єрархічне оформлення. Видання друге. – Рим Львів: Видавництво Отців Василян «Місіонер», 1997. – С. 137; Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 9.
8. Шематизм греко-катол. руського духовенства епархій: Мукачевское, Пряшевское и Америцкое з додатком адресара епархій: Крижевацкое, Мадярское и Румунское. – Ужгород, 1924. – С. 31.
9. Отпусты // Благовістникъ. – 1942. – № 8-9. – С. 217–222; о. Поташ Маріан, Др., ЧСВВ. Життя, віддане Богові. Життєпис преосвященного Пала Гойдича... – С. 55; Кічера В.В. Розвиток чи занепад еклезіального етосу ЧСВВ на Підкарпатській Русі? // Науковий вісник Ужгородського університету... – С. 30.
10. Станканинець Й. 10-летия заложения «Товариства Пресвятого Серця Христового» при церкви ОО. Василян в Ужгороде // Благовістникъ. – 1934. – № 6. – С. 81–84.
11. Душпастырь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород: «Унію», 1925. – Число 5. – С. 210–215; – Число 6. – С. 261–268; Благовістникъ. – 1925. – Число 4. – С. 51–54.
12. Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 9.
13. ДАЗО. – Ф. 9«с»/2. Президія Земського уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. – Оп. 2. – Спр. 779. Переписка з міністерством внутрішніх справ, міністерством народної освіти, поліційними і жупанатськими органами про діяльність монастирів Василян на Підкарпатській Русі. – Т. 1. – С. 56–57; Кічера В.В. Розвиток чи занепад еклезіального етосу ЧСВВ на Підкарпатській Русі? // Науковий вісник Ужгородського університету... – С. 29.
14. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єрархічне оформлення... – С. 137.
15. Душпастырь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород: «Унію», 1925. – С. 13. Затвердження Статутів. – С. 159–162; Решетило С. Інформації в дїлї Народныхъ Міссій // Там само. – 1925. – С. 280–282; – 1926. – С. 49–50. Дет. див.: Решетило С. Участь Карпатської Провінції ЧСВВ в місійному русі // Записки ЧСВВ. – Жовква, 1925. – С. 368–377.
16. Душпастырь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород: «Унію», 1925. – Число 5. – С. 240–241.
17. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єрархічне оформлення... – С. 138 (примітка 65).
18. Там само. Дет. див.: Ильницькій А. Положення Церкви на Подк. Руси послї переворота // Календарь мисійного вїстника на рок 1935 /Сост. А. Ильницькый. – Ужгород–Пряшев, 1934. – С. 33–53; Дет. про реформування ЧСВВ на Підкарпатській Русі у 1920-х рр. див.: Кічера В.В. Місійна діяльність реформованих монахів василян на Закарпатті у 20–30-х роках ХХ століття // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: ІСТОРІЯ. – Випуск 20 /Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол.: М.М. Вегеш (голова) та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. – С. 29–34. Його ж: Місійна діяльність реформованих монахів-василян на Закарпатті у 20–30-х роках ХХ століття // Русин: муждународный исторический журнал. – 2008. – № 3-4 (13-14). – С. 115–123; Освітньо-релігійна діяльність реформованих василянських монахів на Закарпатті у 20–30-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: ІСТОРІЯ. – Випуск 22 /Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол.: М.М. Вегеш (голова) та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2009. – С. 130–134.
19. Текст листа див. у: Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 11.
20. о. Поташ Маріан, Др., ЧСВВ. Життя, віддане Богові... – С. 63.
21. Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 12.
22. Душпастырь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород: «Унію», 1927. – Число 3. – С. 115–128.
23. У 1971 р. у Пряшівській епархії кількість декретальних свят зведено до 10. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том II. Внутрішня історія... – С. 328.
24. Благовістникъ. – 1927. – Чис. 6. – С. 89–91; Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 12; Sturák Peter, THLIC. Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989... – S. 36.
25. Peкар Athanasius V., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 11 (фото і надпис під ним).
26. Ibed. – P. 12–14.

27. Pekar A., OSBM. Bishop Basil Hopko, S.T.D. confessor of the faith (1904–1976). – Pittsburg, Pa, 1979. – 36 p.
28. Цит. за: Пекар Атанасій. Греко-католицька церква в кордонах Чехословаччини 1919–1939 // *Zakarpatská Ukrajina v rámci Československa (1919–1939) /Zborník materiálov zo 6. vedeckej karpatistickej konferencie Prešov, 2.–4. 9. 1998 /Zostavovateľ: akad. Mikuláš Mušíňka. – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2000. – С. 123.*
29. Там само. – С. 123–125, 131 (Примітка 58).
30. Душпастьєрь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород; «Уніо», 1927. – Число 7. – С. 384–396.
31. Pekar Athanasius B., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 17–18.
32. Душпастьєрь. Урядовый органъ Епархіи Мукач. и Пряшевской /Отв. ред. о. Ал. Илницкый. – Ужгород; «Уніо», 1929. – Число 3 (мартъ). – Рочник VI. – С. 61–73.
33. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том II. Внутрішня історія... – С. 117.
34. Дет. про національно-політичні орієнтації греко-католицького та православного духовенства на Підкарпатті напередодні та в роки Другої світової війни див. мої публікації: Фенич Володимир. Церковна політика автономного уряду о. Августина Волошина і Угорщини та національно-політична заангажованість закарпатського духовенства (жовтень 1938 – березень 1939 рр.) // *Carpatica – Карпатика. Випуск 18. Історія, політологія, культура: минуле і сучасне /Редкол.; Відп. ред. Вегеш М. М. – Ужгород, 2002. – С. 158–195. Його ж: Церковна політика угорського уряду та національно-політична заангажованість греко-католицького і православного духовенства Закарпаття (березень 1939 – жовтень 1944 рр.) // *Carpatica – Карпатика. Випуск 20. Релігія і Церква в країнах Центральної та Південно-Східної Європи /Ред. кол; Відп. за вип. Фенич В. І. – Ужгород: Вид-во Ужгородського національного університету, 2002. – С. 61–103.**
35. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єпархічне оформлення... – С. 133–136; – Том II. Внутрішня історія... – С. 344–345; Vasil' Cyril. Biskup Peter Pavel Gojdič OSBM, z pohľadu Svätej Stolice v rpkoch krízových zmien – obdobie Slovenskej Republiky // *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckey cirkvi Československu v roku 1950 /Jaroslav Coranič, Peter Sturák, Jana Koprivňáková (eds.). – Prešov, 2010. – S. 33–42.*
36. Pekar Athanasius B., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 21–22; Sturák Peter, THLIC. Dejiny gréckokatolíckey cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989... – S. 36; Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єпархічне оформлення... – С. 135; Vasil' Cyril. Biskup Peter Pavel Gojdič OSBM, z pohľadu Svätej Stolice v rokoch krízových zmien – obdobie Slovenskej Republiky... – S. 42–45.
37. Vasil' Cyril. Biskup Peter Pavel Gojdič OSBM, z pohľadu Svätej Stolice v rokoch krízových zmien – obdobie Slovenskej Republiky... – S. 42–45.
38. Фенич Володимир, Цапулич Орест. Малоберезнянський Свято-Миколаївський монастир та нарис історії Чину св. Василя Великого на Закарпатті / УжНУ. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2004. – С. 60–61.
39. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том II. Внутрішня історія... – С. 91.
40. Pekar Athanasius B., OSBM. Bishop Paul P. Gojdich, O.S.B.M... – P. 23–25; Сабол Севастіян., ЧСВВ. Причинки до історії провінції св. Кирила і Методія в Чехословаччині // *Записки ЧСВВ. – 1982. – Том XI. – с. 227–240; Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том I: Єпархічне оформлення... – С. 138–139; Сабол Севастіян С., ЧСВВ. Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині. – Торонто–Рим: Видавництво ОО. Василян, 1978. – С. 19–27.*
41. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том II. Внутрішня історія... – С. 92.
42. Там само. – Т. II. – С. 324.
43. Сабол Севастіян С., ЧСВВ. Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині... – С. 44.
44. Пекар Атанасій В., ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття. – Том II. Внутрішня історія... – С. 92.
45. Пушкаш Ласло. Кир Теодор Ромжа: Життя і смерть єпископа. – Львів: Ін-т Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. – С. 79.
46. Бендас Даниїл. Єпископ Теодор Ромжа – натхненник віровизнання і мучеництва для греко-католицьких священників і мирян в Мукачівській єпархії // *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckey cirkvi Československu v roku 1950 /Jaroslav Coranič, Peter Sturák, Jana Koprivňáková (eds.). – Prešov, 2010. – S. 234.*
47. Сабол Севастіян С., ЧСВВ. Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині... – С. 71–72, 74; Coranič Jaroslav. Tzv. «Prešovský sobor» – vyvrcholenie úsilia totalitnej moci o likvidáciu Gréckokatolíckey cirkvi v Československu // *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckey cirkvi Československu v roku 1950 /Jaroslav Coranič, Peter Sturák, Jana Koprivňáková (eds.). – Prešov, 2010. – S. 75.*

48. Цит. за: Волокитина Т.В., Мурашко Г.П., Носкова А.Ф. Москва и Восточная Европа. Власть и церковь в период общественных трансформаций 40–50-х годов XX века: Очерки истории. – М., 2008. – С. 404.
49. Цит. за: Власть и церковь в Восточной Европе. 1944–1953 гг. Документы российских архивов: В 2 томах. – М., 2009. – Т. 1. – С. 291.
50. Бурег Володимир. Ліквідація Греко-Католицької Церкви в Східній Словаччині в 1950 році у світлі документів московських архівів // *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi Československu v roku 1950* /Jaroslav Coranič, Peter Sturák, Jana Koprivňáková (eds.). – Prešov, 2010. – S. 123–124
51. Бендас С. М., Бендас Д. С. Священники-мученики, сповідники вірності. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – С. 296. Пушкеш Ласло помилково вважає, що о. О. Пуньо покинув єпархію в 1946 р. Пушкеш Ласло. Кир Теодор Ромжа: Життя і смерть єпископа... – С. 115, 218.
52. Сабол Севастіян С., ЧСВВ. Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині... – С. 73–74.
53. Пекар Атанасій, ЧСВВ. Ісповідники віри нашої сучасності. Причинок до мартиролога Української Католицької Церкви під совітами. Вид. друге. – Львів: Вид-во отців василіан «Місіонер», 2001. – С. 169.
54. Там само.
55. Сабол Севастіян С., ЧСВВ. Голгота Греко-Католицької Церкви в Чехословаччині... – С. 73, 80–84.
56. Там само. – С. 84.
57. Там само. – С. 85; Пекар Атанасій, ЧСВВ. Ісповідники віри нашої сучасності... – С. 169.
58. Пекар Атанасій, ЧСВВ. Ісповідники віри нашої сучасності... – С. 169–171.
59. Гуркіна С.В. Українська Греко-Католицька Церква і Ватикан: спроба контактів у 1944–1949 рр // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Історія. – Випуск 22. Присвячується 70-річчю від дня народження доктора історичних наук, професора Володимира Євгеновича Задорожного /Редкол.; Вегеш М. М. (голова редкол.). – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – С. 86. Ї ж: Українська Греко-Католицька Церква і Ватикан: спроби контактів у 1944–1949 рр. // *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi Československu v roku 1950* /Jaroslav Coranič, Peter Sturák, Jana Koprivňáková (eds.). – Prešov, 2010. – S. 291–292.

РЕЗЮМЕ

ПРЯШЕВСКИЙ ЕПИСКОП ПАВЕЛ ГОЙДИЧ И МУКАЧЕВСКАЯ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКАЯ ЕПАРХИЯ

Фенич В.И. (Ужгород)

В статье автор прослеживает взаимоотношения между пряшевским греко-католическим епископом Павлом Гойдичем и Мукачевской греко-католической епархией, где он прошел духовное формирование монаха-василианина. В исследовании также делается акцент на том, что именно через П. Гойдича на Запад попала информация об убийстве мукачевского епископа Теодора Ромжи.

Ключевые слова: Пряшевская епархия, Мукачевская епархия, греко-католики, монахи-василиане, епископ.

SUMMARY

THE BISHOP OF PRESHIV PAVLO HAYDYTCH AND MUKATCHEVO'S GREEK-CATHOLIC EPARCHY

V. Fenich (Uzhhorod)

In the article the author investigates the relations between the greek-catholic bishop of Preshiv Pavlo Haidytch and Mukatchevo's greek-catholic eparchy, where he got through the spiritual formation of the vasylian-monks. It is also emphasized that the West was informed about the murder of the Mukatchevo's bishop Teodor Romzha by P. Haidytch.

Key words: Preshiv's eparchy, Mukatchevo's eparchy, greek-catholic, vasylian-monks, bishop.